

УДК 378.091.2:364-787.522

А. С. Чирва
Сумський національний
аграрний університет

СОЦІОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

У статті здійснено аналіз сучасного забезпечення соціокультурної адаптації міжнародних студентів в університетах України. Висвітлено сутність та особливості процесу. Встановлено три основні рівні соціокультурної адаптації міжнародних студентів в Україні. Представлено проблеми та бар'єри (мовні, релігійні, культурні) соціалізації іноземців та запропоновано шляхи їх вирішення з метою підвищення привабливості українських університетів на міжнародній арені.

Ключові слова: соціокультурна адаптація, міжнародні студенти, університети, соціальна інтеграція, інтеркультурна взаємодія.

Постановка проблеми. Інтеграція вищої освіти України до світового освітнього простору передбачає набір на навчання міжнародних студентів. Наявність міжнародних студентів у ВНЗ є ключовим елементом інтернаціоналізаційного розвитку вищої освіти країни, а також запорукою високого рівня якості освітніх послуг і привабливості закладів вищої освіти на глобальному, міжнародному ринку освітніх послуг. За останнє десятиліття рівень міжнародного рейтингу українських ВНЗ повільно, але невпинно зростає та як наслідок збільшується кількість міжнародних студентів, які здобувають вищу освіту в Україні. Міжнародне навчання вимагає розробки системи соціокультурної адаптації міжнародних студентів до реалій українського суспільства, його світогляду, традицій, релігії тощо. Актуальність теми дослідження зумовлена складністю соціо-культурних адаптаційних процесів, пов'язаних зі зростанням кількості міжнародних студентів в українському академічному суспільстві у транзитний період становлення сучасної європейської держави. Формування позитивного іміджу країни серед іноземців зумовлює необхідність допомоги їхнього наближення до українських соціо-культурних цінностей. Ця проблема набуває актуальності в контексті набору на навчання в українські університети все більшої кількості міжнародних студентів. Одним із ключових завдань є розроблення програми забезпечення соціокультурної адаптації міжнародних студентів та їх інтеграції в українське суспільство.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема соціокультурної адаптації не є новою в сучасних наукових дослідженнях. Питання соціалізації іноземців розкрито в роботах таких соціальних дослідників, як: Б. Ананьєв, П. Бергер, Ч. Кулі, Н. Лебедева, В. Москаленко, Т. Парсонз, В. Сіарл, В. Татенко, А. Фурнхем та ін. Питання культурної та соціальної адаптації студентів-іноземців на початкових етапах вивчали вітчизняні дослідники П. Донец, С. Дрокина, І. Личагіна, О. Тихоновський та ін. Складові

соціальної адаптації міжнародних студентів у вишах представлено в роботах К. Буракової, А. Кравченко, Т. Стефаненко, В. Паніотто та ін. Міграційні процеси, етапи та проблеми соціалізації, адаптації та інтеграції до нового соціуму теоретично обґрунтовано в наукових працях таких зарубіжних науковців, як Ф. Альтбах, Т. Берно, С. Вард, П. Вілсон, В. Кастро, А. Кеннеді, Д. Розенталь, М. Сваглер та ін.

У роботах зазначених науковців не сформовано вирішення наукового завдання, пов'язаного з соціокультурними процесами, що спостерігаються в середовищі міжнародних студентів під час їх тимчасового перебування в українському соціумі. Успішне розв'язання цього завдання дозволить зблизити міжнародних та українських студентів у нашому суспільстві, забезпечити зростання соціокультурної обізнаності міжнародних студентів та поліпшити комфортність їхнього перебування в Україні; формувати імідж України як успішної країни з якісною освітою на міжнародній арені.

Метою статті є аналіз особливостей процесу соціокультурної адаптації міжнародних студентів в Україні та встановлення його сутності.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний студент є сформованою особистістю, яка потребує адаптації до реалій та особливостей українського суспільства. Під адаптацією розуміємо процес психологічного, соціального та культурного пристосування, який передбачає засвоєння іноземцем соціальних норм та норм поведінки і спілкування, традицій, цінностей української культури, мовних особливостей, що є необхідним для забезпечення комфортного життя міжнародних студентів в Україні.

Як зазначила російська дослідниця С. Дрокіна, більшість міжнародних студентів приїжджають в Україну абсолютно не знаючи культури спілкування, мовленнєвого й побутового етикету. Учена вважає навчання іноземців міжкультурному спілкуванню в нових умовах важливим елементом педагогічної діяльності. Вона наголошує на важливості поведінки й позиції викладача та неприпустимість тиску та повчальності. Викладач повинен дотримуватись особливого такту і повністю виключити нав'язливу пропаганду своєї культури, а зіставляючи різні культури утверджувати думку про те, що культура зближує народи [2]. Тож наголосимо, що у процесі педагогічної взаємодії викладачі мають бути готовими розвивати вміння й навички міжкультурного спілкування, які тісно пов'язані з успішністю адаптації міжнародних студентів до нового середовища, особливо на початковому етапі знайомства з країною та культурою нації.

Вітчизняна вчена Т. Стефаненко простежила психологічну напругу в міжнародних студентів на початку їхнього ознайомлення та адаптації до нового соціокультурного середовища. Основними бар'єрами у процесі адаптації та інтеграції з українським суспільством дослідниця вважає відмову від звичних культурних цінностей, пошук компромісу для співіснування щонайменше двох культур та нерівність культурних позицій іноземців [4,

160]. Вважаємо таку позицію дещо обмеженою, оскільки соціокультурна адаптація для окремо взятого іноземного студента індивідуальна. Крім того, в Україні навчається багато студентів із пострадянського простору та мають багато спільного з нашою культурою, нормами поведінки та спілкування. Тому такі студенти не стикаються із зазначеними бар'єрами. Для міжнародних студентів далекого зарубіжжя (Африка, Азія, Західна Європа) навчання в Україні може стати культурним шоком, подолання якого часто має позитивні наслідки – прискорює сприйняття наших цінностей і норм поведінки, сприяє переходу на наступний етап саморозвитку особистості.

Сучасні дослідники схиляються до виділення різних етапів соціокультурної адаптації. Наприклад, О. В. Тихоновський виділяє такі етапи:

- подолання мовного бар'єру;
- входження у студентське середовище;
- засвоєння основних норм міжнародного колективу;
- вироблення стилю поведінки;
- формування сталого позитивного ставлення до

майбутньої професії [5].

Уважаємо доцільним виділяти не лише етапи, а й рівні. На основі аналізу робіт вітчизняних науковців виділимо три основні рівні соціокультурної адаптації міжнародних студентів:

Рівень зіткнення та шоку – низка соціокультурних факторів зумовлює певну поведінку індивіда для реалізації власної інтеграції в нове середовище. Це первинний рівень взаємодії. Вступаючи до ВНЗ молодь стикається із незнайомим соціокультурним простором. Особливо жорстко це відбувається з іноземними громадянами, оскільки їх інтеграція в освітній простір України передбачає наявність обізнаності в нормах поведінки та в системі цінностей, які стимулюватимуть здобуття знань і фахову підготовку.

Організаційний рівень більше стосується соціалізації. Перебудовування сприйняття індивідом картини світу відбувається саме на цьому рівні: з'являються певні цінності та оціночні судження, відчуття необхідності успішної соціалізації, що зумовлює пошук шляхів досягнення успіху в новому суспільстві. Тож успіх процесів соціалізаційно-культурної адаптації на цьому рівні залежить від індивідуального сприйняття картини світу студентом та можливості зіставлення або поєднання різних культур.

Третій рівень найвищий – свідомий. На цьому рівні розглядають обов'язкове усвідомлення моральних цінностей, які стосуються рівня культурного розвитку суспільства. Він передбачає формування основної життєвої мети та спрямувань, стремління до здобуття бажаного соціального статусу на основі професійної підготовки.

На основі аналізу соціокультурних особливостей іноземних студентів з різних регіонів та їх впливу на соціокультурні, інтеграційні процеси можемо стверджувати, що міжнародні студенти у вітчизняних ВНЗ схильні

переважно до колективізму, в той час як студенти-українці – переважно індивідуалісти. Саме ці відмінності зумовлюють соціокультурні непорозуміння, бар'єри у спілкуванні та труднощі в спільному навчанні.

Основними перешкодами соціокультурної адаптації більшість вітчизняних дослідників вважають мовні, релігійні та культурні бар'єри. Релігійний та культурний фактори мають бути враховані при формуванні академічних груп, розселенні міжнародних студентів по гуртожитках, виборі методики викладання та підборі викладацького складу. Подолання мовного бар'єру є найскладнішим елементом соціокультурної адаптації в Україні, зокрема для міжнародних студентів далекого зарубіжжя, оскільки українська мова є достатньо складною для них. Засвоєння розмовного рівня української мови потребує часу, терпіння та старанності. Тож академічні групи доцільно формувати з урахуванням приналежності до подібних або близьких культур, релігій і мов. З метою допомоги подолання бар'єрів спілкування на початковому етапі слід рекомендувати викладачам використовувати на заняттях рольові ігри, діалоги, диспути, імітаційно-моделюючі ігри, додатково навчати мовному етикету, не забуваючи про врахування міжкультурних відмінностей.

Погодимося із твердженням української дослідниці П. Донець про необхідність використання викладачами всіх можливих засобів позитивного емоційного та психологічного впливу для створення сприятливої атмосфери в академічних групах та ухилення від авторитарного спілкування. Вчена наголошує на необхідності розроблення технології навчання, спрямованої на академічну, соціально-психологічну та соціокультурну адаптацію міжнародних студентів. Така технологія сприятиме успішному міжкультурному спілкуванню [1].

У науковій літературі найчастіше виділяють три типи адаптації міжнародних студентів: повне прийняття звичаїв, норм, цінностей, які домінують над первинними етнічними рисами; часткове сприйняття нового соціокультурного оточення, що означає схвалення обов'язкових культурних норм суспільства зі збереженням етнічних рис і утворенням етнічних груп; відмова від сприйняття нових соціокультурних норм, а дотримання первинних етнічних рис. Звичайно, останній тип адаптації є справжнім викликом для сучасних освітян, науковців і керівників ВНЗ.

Для успішного управління адаптацією міжнародних студентів І. Личагіна пропонує фіксувати початкові рівні адаптованості студентів до навчання у ВНЗ, пріоритети ціннісних орієнтацій, емоційне самопочуття та психофізіологічні особливості; на основі переробки й узагальнення інформації розробляти програми коректуючих дій, що базуються на ціннісних пріоритетах; організовувати допомогу студентам на початковому етапі навчання із залученням викладачів, студентських громадських організацій, старшокурсників; вести чіткий облік у роботі [3].

Сучасні університети – це полікультурний простір, у якому відбувається кроскультурне спілкування і викладачі повинні бути готовими до такого спілкування. Навчання у вишах України має залишити як глибокі знання за спеціальністю, професійні навички, так і моральне задоволення, інтеркультурну обізнаність, повагу до ВНЗ та держави в цілому, а також формувати імідж України як успішної країни з якісною освітою на міжнародній арені. Тож, розроблення програми адаптації для міжнародних студентів з особливим акцентуванням на відмінних від українського населення рисах, дозволить забезпечити високий рівень освіти іноземцям.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, у ході аналізу особливостей процесу соціокультурної адаптації міжнародних студентів в університетах України виділено три основні рівні соціокультурної адаптації міжнародних студентів: рівень зіткнення та шоку; організаційний рівень; найвищий рівень – свідомий. Відзначено, що міжнародні студенти у вітчизняних ВНЗ схильні переважно до колективізму, у той час як студенти-українці – переважно індивідуалісти, що зумовлює бар'єри в спілкуванні між ними. У такому контексті для зближення міжнародних та українських студентів у нашому суспільстві, вважаємо необхідним готувати викладачів до забезпечення зростання соціокультурної та релігійної обізнаності міжнародних студентів та подолання бар'єрів спілкування. Рекомендуємо формувати академічні групи з урахуванням приналежності до певних культур, релігій, мов і відповідно трьох типів адаптації міжнародних студентів (повне прийняття нового соціокультурного оточення, звичаїв, норм, цінностей; часткове; відмова від сприйняття нових соціокультурних норм, а дотримання первинних етнічних рис).

Через розмаїття країн, з яких приїжджають студенти в Україну, доцільність подальших розвідок вбачаємо у простеженні адаптаційних особливостей громадян з окремо взятих країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Донец П. Н. Теория межкультурной коммуникации: специфика культурных смыслов и языковых форм : дис. ... д. филол. н. / П. Н. Донец. – Харьков, 2004. – С. 128.
2. Дрокина С. В. Влияние культуры общения преподавателей на успешность психологической адаптации студентов : материалы всероссийского семинара / С. В. Дрокина. – Томск : Изд-во ТПУ, 2008. – Т. 2. – С. 52.
3. Личагина И. М. Адаптация студентов младших курсов к обучению в вузе на основе аксиологического подхода : автореф. дисс. ... д-ра пед. наук / И. М. Личагина. – Челябинск, 2008. – С. 37–38.
4. Стефаненко Т. Г. Етнопсихологія / Т. Г. Стефаненко. – М. : Ін-т психології РАН, Академічний проект, 1999. – 320 с.
5. Тихоновський О. В. Особливості педагогічного спілкування на етапі адаптації міжнародних студентів до навчання у ВНЗ / О. В. Тихоновський // Запорізький медичний журнал. – 2014. – № 2 (83). – С. 132–134.

6. Searle, W. The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions / W. Searle, C. Ward // International Journal of Intercultural Relations. – 1990. – № 14 (3). – P. 449–464.

7. Wilson G. P. Fitting-In: Sociocultural Adaptation of International Graduate Students [Електронний ресурс] / G. P. Wilson // NERA Conference Proceedings 2011. – Paper 21. – Режим доступу :

http://digitalcommons.uconn.edu/near_2011/21.

РЕЗЮМЕ

Чирва А. С. Социокультурная адаптация иностранных студентов в Украине.

В статье приведен анализ современного обеспечения социокультурной адаптации международных студентов в университетах Украины. Очерчена сущность и особенности процесса. Установлены три основные уровня социокультурной адаптации международных студентов в Украине. Представлены проблемы и барьеры (языковые, религиозные, культурные) социализации иностранцев, а также предложены пути преодоления отличий с целью повышения привлекательности украинских университетов на международной арене.

Ключевые слова: *социокультурная адаптация, международные студенты, университеты, социальная интеграция, интеркультурное взаимодействие.*

SUMMARY

Chyrva A. Social and cultural adaptation of international students in Ukraine.

The article focuses on the analysis of modern scientific approaches to providing socio-cultural adaptation of international students in universities of Ukraine. It views on the essence and peculiarities of socio-cultural adaptation process. Three levels of social and cultural adaptation of international students in Ukraine have been defined.

The level of contact and shock – a definite number of social factors makes the individuals choose some set of structural acts which are realized in the process of integration. It is the primary level of interaction. Integration of international students into studying in Ukraine foresees the task of efficient training of the specialists and has to include confidence in behavior models and system of values and norms which will serve as stimulus in the process of gaining knowledge. The organizational level is deeper connected with socialization. At this level forming and changing of individual world vision is taking place. The definite values and evaluative thinking appear. A student feels necessity of successful socialization and so he looks for the ways to achieve maximum success in the society. The third level is the highest one – confident. At this level the compulsory moral conceptions connected with the level of society are considered. It implies the life aims and directions formed or being formed, the efforts to gain some social status, aspiration for professional training as a principal aim.

The language, cultural and religious problems and barriers of international student's adaptation to the socio-cultural environment of Ukrainian society with its peculiarities of traditions, customs and culture are revealed. The ways of overcoming the language, religious, cultural differences have been proposed to improve the quality of international student study at universities of Ukraine.

Organization of professional pedagogical communication with international students requires teachers to improve psychological and pedagogical readiness and sufficient theoretical knowledge in the context of ethno-psychology and ethno-pedagogy. Elaboration of adaptation programs for international students with special emphasis on the most different features which outline them from Ukrainian population will make it possible fully provide the high level of skills and knowledge received by foreigners in universities of Ukraine.

Key words: *socio-cultural adaptation, international students, universities, social integration, intercultural interaction.*